

14. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (Серія: «Кодекси і закони України»). – К.: Видавничий дім «Скіф», 2005. – 472 с.
15. Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України. Нормативно-правові акти / Упоряд. В.С. Ковальський, Ю.М. Хахуда. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 432 с.
16. Гарашук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю у державному управлінні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Гарашук Володимир Миколайович. – Х., 2003. – 412 с.

УДК 343.363:343.241 (477)

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Маковій В.В., викладач

Поліцейсько фінансово-правова академія

Стаття присвячена виконанню виправним центром ДКВС України покарання у виді обмеження волі. Визначено порядок і умови виконання даного виду покарання.

Ключові слова: виконання, порядок і умови, покарання, обмеження волі, засуджені, виправний центр.

Маковей В.В. ПОЛОЖЕНИЕ НАУЧНОЙ РАЗРАБОТКИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ / Полицейско финансово-правовая академия, Украина

Статья посвящена исполнению исправительным центром ГУИС Украины наказания в виде ограничения свободы. Определены порядок и условия исполнения данного вида наказания.

Ключевые слова: исполнение, порядок и условия, наказание, осужденные, исправительный центр.

Makoviy V.V. STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH OF THE PENALTY OF FREEDOM RESTRICTION / Police finance and law academy, Ukraine

The article is devoted to execution of the penalty of freedom restriction by correctional centre. The sentence order and execution conditions are defined.

Key words: execution, order and conditions, sentence, convicted, correctional centre.

Серед дванадцяти видів покарань слід звернути увагу на порядок і умови виконання такого виду покарання, як обмеження волі. Актуальність дослідження зазначеної проблеми обумовлюється низкою обставин. З одного боку, це пов'язано із станом наукової розробки покарання у виді обмеження волі в незалежній Україні, введенням у сучасну юридичну науку нового виду кримінального покарання у виді обмеження волі. З іншого – існує потреба теоретичного та практичного аналізу основних положень чинного законодавства щодо функціонування виправного центру як суб'єкта виконання покарання у виді обмеження волі та розробка обґрунтованих рекомендацій його вдосконалення.

Мета статті обумовлена новизною досліджуваного напряму і практичною значимістю результатів діяльності виправних центрів завдання яких, вирішення проблем виправлення і ресоціалізації засуджених, які перебувають у них на обліку.

Розбудова демократичної, соціальної, правової держави та прагнення України увійти повноправним членом у міжнародне співтовариство обумовлюють перегляд окремих напрямів державної політики, у тому числі і у сфері виконання кримінальних покарань. Пріоритетами цієї діяльності є докорінна зміна існуючих кримінально-виконавчих правовідносин та їх урегулювання відповідно до вимог Конституції України і міжнародно-правових актів. За таких умов, серед багатьох теоретичних і практичних завдань, які потребують розв'язання, своєю актуальністю і новизною виділяється розробка правових і організаційних засад покарання у виді обмеження волі.

Вагомі здобутки в розробку правових та організаційних аспектів покарання у виді обмеження волі внесли вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема: М.М. Бабаєв, Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, Є.М. Бодюл, О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, В.О. Глушков, Т.А. Денисова, М.Г. Детков, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський, В.О. Корчинський,

О.М. Костенко, В.А. Львовичкін, О.І. Марцев, М.І. Мельник, М.П. Мелентьєв, П.П. Михайленко, О.Є. Наташев, І.С. Ной, В.П. Петков, О.Б. Пташинський, Г.О. Радов, О.Л. Ременсон, І.С. Сергєєв, В.М. Синьов, А.Х. Степанюк, В.П. Тихий, В.М. Трубников, І.В. Шмаров, С.С. Яценко та ін.

Відаючи належне їх досягненням та використовуючи їх у даній статті ми не тільки розкриваємо їх певним чином, а на їх основі здійснюємо постановку нового наукового завдання щодо виправного центру, як суб'єкта виконання покарання у виді обмеження, яке до цього часу не було предметом наукового пошуку.

З прийняттям Декларації про державний суверенітет України розпочався новий етап становлення і розвитку всієї кримінально-виконавчої системи України і законодавства, що регламентує відносини в сфері виконання кримінальних покарань.

Слід зазначити, що на розвиток інституту обмеження волі та його виконання суттєво вплинула Постанова Кабінету Міністрів Української РСР № 88 від 11 липня 1991 року “Про Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР”, яка з метою диференціації та індивідуалізації порядку й умов виконання (відбуття) кримінальних покарань передбачала в розроблюваних на той час Кримінальному і Кримінально-виконавчому кодексах Української РСР наявність установ: відкритого типу для тримання засуджених до обмеження волі; напівзакритого типу (колонії) для тримання засуджених до позбавлення волі; закритого типу (тюрми) для тримання засуджених до позбавлення волі з числа особливо небезпечних рецидивістів, а також для засуджених, переведених з установ виконання покарання [3].

Крім того, у даній постанові йшлося про створення в республіці мережі установ, які забезпечили б виправлення і ресоціалізацію засуджених, роздільне їх тримання з урахуванням характеру і тяжкості вчиненого злочину, кількості судимостей, психологічних особливостей, соціально-морального зубожіння особи. Повинні були бути розроблені моделі всіх типів установ, передбачені можливі максимальні ліміти їх наповнення. Постанова також передбачала з 1992 року замість існуючих позбавлення волі в колоніях-поселеннях, позбавлення волі умовно з обов'язковим залученням до роботи і умовного звільнення з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до роботи ввести новий вид кримінального покарання – обмеження волі. У свою чергу, введення інституту обмеження волі передбачало реорганізацію спецкомендатур і колоній-поселень в установи відкритого типу.

З метою реалізації Основних напрямів реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР, починаючи з 1991 року до ВТК України було внесено багато змін і доповнень. Зокрема, з розвалом планової економіки і переходом до ринкових відносин відпала потреба в масовій дешевій робочій силі, тому Постановою Верховної Ради України від 16 травня 1992 року “Про призупинення застосування статей 25¹ та 52¹ Кримінального кодексу УРСР” була призупинена до прийняття нового КК України дія таких кримінально-правових інститутів, як умовне звільнення засуджених з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці, та умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці.

Важливо зазначити, що цим нормативним актом була вирішена проблема співіснування, на наш погляд, двох досить схожих правових інститутів умовного звільнення засуджених з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці і умовного засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці – з одного боку, та інституту колоній-поселень – з іншого. Законодавець вирішив дану проблему на користь колоній-поселень [5, 243].

Подальша розбудова незалежної української держави, гуманізація та реформування кримінального і кримінально-виконавчого законодавств, а також нові економічні відносини обумовили потребу збільшення кількості колоній-поселень, і, насамперед, колоній-поселень для осіб, які твердо стали на шлях виправлення. Так, якщо на 1 жовтня 1991 року в Україні налічувалося 10 колоній-поселень, з яких лише три були для осіб, які твердо стали на шлях виправлення, то на 1 січня 1994 року – вже 23, з яких 15 склали колонії-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення.

Слід відмітити, що серед основних напрямів реформи кримінально-виконавчої системи окрема увага приділялась поетапній зміні умов тримання засуджених залежно від ступеня їх виправлення відповідно до принципів відбування покарання. З цією метою передбачалося

провести експериментальну перевірку можливостей поетапної зміни умов тримання засуджених та розробити правову і методичну основу функціонування в колоніях дільниць (територій): адаптації, діагностики і розподілу; безконвойного тримання засуджених, підготовки їх до звільнення та проживання на волі; трудового і житлового влаштування; оздоровчо-профілактичних (відпочинок, лікування, трудова відпустка) заходів [4, 445].

На виконання цих положень у 1993 році розпочалася організація тимчасових дільниць-поселень, які створювалися при виправно-трудовах колоніях загального, посиленого і суворого режиму для тримання осіб, які твердо стали на шлях виправлення, і відповідно до ст. 46 ВТК України за рішенням суду переведені до колонії-поселення. Створення тимчасових дільниць-поселень призвело до змін інституту відкритих установ. За даними Державного Департаменту України з питань виконання покарань, якщо в 1997 році функціонувало 23 колонії-поселення, то за станом на кінець 2000 року вже лише 18. У цей же період вже існувало 12 тимчасових дільниць-поселень з фактичним наповненням 600 засуджених, що складало 16,2% від фактичного наповнення в колоніях-поселеннях (3660 засуджених).

Ці дані свідчать про те, що переважна більшість засуджених до позбавлення волі почала переводитись на полегшені умови тримання відповідно до ст.46 ВТК України безпосередньо в межах однієї установи. До речі, наприкінці 1920-х років професор М.М.Ісаєв вважав невиправданим існування “особливих” перехідно-трудовах домів, мотивуючи це технічними проблемами створення їх мережі, і пропонував створювати в загальних виправно-трудовах домах серед ув'язнених вищого розряду “перехідні відділення” [8, 49]. На нашу думку, тимчасові дільниці-поселення за своєю природою наближалися до перехідних тюрем ірландської пенітенціарної системи, оскільки також були покликані ліквідувати набуту в місцях позбавлення волі пасивність, привчали засуджених до вільного життя і перевіряли їх виправлення.

Подальший розвиток тимчасових дільниць-поселень був відображений у Законі України від 11 січня 2001 року “Про внесення змін до Виправно-трудовах кодексу України”. Цим Законом у ст.13 ВТК України слова “колонії-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення”, були виключені, а останнє речення ч.2 ст.21 ВТК України викладено в такій редакції: “У різних колоніях-поселеннях тримають засуджених, яких направлено відповідно до вироку суду в колонії-поселення для осіб, що вчинили злочини з необережності, та засуджених, яких направлено відповідно до вироку суду, чи переведено у порядку, передбаченому ст.46 цього Кодексу, в колонії-поселення для осіб, що вчинили умисні злочини”. Тобто інститут колоній-поселень зменшився на один вид колоній-поселень – колонії-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення.

Однак на цьому організаційно-структурні зміни в системі установ відкритого типу не завершилися. Подальші економічні, соціальні та політичні перетворення в державі обумовили прийняття 5 квітня 2001 року нового КК України, який у ст.51 встановив нову систему кримінальних покарань: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі [1].

У ст.61 передбачалося, що покарання у виді обмеження волі полягає в триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

У розділі II “Прикінцеві та перехідні положення” нового КК України встановлювалося, що особи, які відбувають покарання за вироком суду у виді позбавлення волі на строк до п'яти років у колоніях-поселеннях, вважаються такими, які відбувають покарання у виді обмеження волі.

Після прийняття Верховною Радою України нового КК України 5 квітня 2001 року до ВТК України було внесено цілий ряд змін, пов'язаних з цією подією. Кодекс був доповнений розділами III-Б (“Порядок і умови виконання покарання у виді громадських робіт”), VI-А (“Порядок і умови виконання покарання у виді арешту”) і VI-Б (“Порядок і умови виконання

покарання у виді обмеження волі”) та главою 20-А (“Здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням”).

Новий КВК України прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2003 року передбачає принципово нову класифікацію установ виконання покарань. Так, відповідно до ст.11 КВК України, до установ виконання покарань належать арештні дома, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи. Кримінально-виконавчі установи, у свою чергу, поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Далі в ст.16 КВК України встановлюється, що виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким цей вид покарання призначено відповідно до статей 82, 389 КК України [2, 29].

Стаття 56 КВК України також називає виправні центри в якості місць відбування покарання у виді обмеження волі, встановлюючи, що особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження. Порядку і умовам виконання покарання у виді обмеження волі присвячена глава 13 КВК України (статті 56-70).

Таким чином, після прийняття нового КВК України вітчизняній кримінально-виконавчій системі стали властиві такі форми відкритих установ, як кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) та дільниці соціальної реабілітації виправних колоній.

Висновки:

1. Проведене нами вивчення покарання у виді обмеження волі показує, що у сфері кримінально-правового і кримінально-виконавчого регулювання з'явився новий інститут, який став важливим засобом виправлення і ресоціалізації засуджених, оскільки він не пов'язаний з розривом їх соціальних зв'язків, і є за своїм змістом одним із гуманних заходів кримінально-правового впливу, властивих правовій державі.
2. Дане покарання повною мірою відображає тенденцію до гуманізації кримінального покарання і орієнтоване на соціально-правовий контроль за виправленням засуджених в умовах обмеження волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 240 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання. – К.: Атіка, 2003. – 96 с.
3. Про Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР: Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 11 липня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
4. Богатирьов І.Г. Нові види покарань в Україні як альтернатива позбавленню волі (проблеми і перспективи). – Зб.: Держава і право. – Вип.23. / І.Г. Богатирьов. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – С. 444-448.
5. Богатирьов І.Г. Виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та основи пробації. Курс лекцій / І.Г. Богатирьов. – Чернігів: Просвіта, 2007. – С. 201-206.
6. Богатирьов І.Г. Покарання у виді обмеження волі (кримінально – виконавча характеристика). Вісник прокуратури № 9 (87) / І.Г. Богатирьов. – К., 2008. – С. 82-89.
7. Бодюл Е.М. Особливості та деякі проблеми виконання покарання у виді обмеження волі за кримінально-виконавчим кодексом України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / Е.М. Бодюл. – К.: КІВС, 2004. – С. 241-246.
8. Исаев М.М. Основы пенитенциарной политики / М.М. Исаев. – М. – Л., 1927. – 215 с.